

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Jesper Bryngemark

Förbud mot köp av sexuella tjänster

En analys av 1993 års prostitutionsutrednings slutbetänkande

Examensarbete

20 poäng

Handledare: Per Ole Träskman

Ämnesområde: Straffrätt

Vårterminen 2001

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	<i>1</i>
<i>Inledning</i>	<i>2</i>
<i>Definitioner</i>	<i>4</i>
<i>1 Rättslig bakgrund</i>	<i>5</i>
1.1 Straffrättsliga regler	5
1.1.1 Koppleri	5
1.1.2 Förförelse av ungdom	6
1.2 Civilrättsliga regler	6
<i>2 Prostitutionsutredningen</i>	<i>8</i>
2.1 Utredningens tillsättning och sammansättning	8
2.2 Betänkandets uppbyggnad	8
2.3 Behandlingen av betänkandet i regering och riksdag	10
2.4 Argumentationen i utredningen	10
2.5 Utredningens definition av prostitution	11
2.6 Andras definitioner av prostitution	12
2.7 Problem med utredningens definition av prostitution	13
<i>3 Ideologiska utgångspunkter</i>	<i>14</i>
3.1 Radikalfeminism	14
3.2 Sexradikalism	16
<i>4 Tankedrag kring sex</i>	<i>19</i>
4.1 Sexuell essentialism	20
4.2 Sexnegativitet	21
4.3 Sexualitetens uppblåsta betydelse	22
4.4 Hierarkisk värdering av sexuella handlingar	22
4.5 Teorin om den sexuella farans dominoeffekt	23
4.6 Avsaknad av förståelse för en godartad sexuell variation	24

5	<i>Analys</i>	26
5.1	Sexuell essentialism	26
5.2	Sexnegativitet	29
5.3	Sexualitetens uppblåsta betydelse	31
5.4	Hierarkisk värdering av sexuella handlingar	34
5.5	Teorin om den sexuella farans dominoeffekt	39
5.6	Avsaknad av förståelse för en godartad sexuell variation	42
6	<i>Slutkommentarer</i>	44
	<i>Källor</i>	46

Sammanfattning

Denna uppsats är en kritisk analys av innehållet i 1993 års prostitutionsutrednings betänkande "Könshandeln" (SOU 1995:15). Betänkandet ligger till grund för den lag om förbud mot sexuella tjänster (SFS 1998:408) som trädde i kraft den 1 januari 1999.

Uppsatsen är skriven ur ett sexradikalt perspektiv och använder den amerikanska antropologen Gayle Rubins modell om grundläggande västerländska tankedrag kring sex som verktyg för att frilägga dessa tankedrag i betänkandet.

För att erbjuda en bakgrund för läsaren sammanställs till en början gällande rättsliga regler kring sexarbete. Det ges också en kort sammanfattning av betänkandet och dess argumentation samt en redogörelse för olika definitioner av prostitution. Huvuddragen i sexradikalismen presenteras därefter och åskådliggörs genom att kontrasteras mot radikalfeminismen.

Analysverktyget, Gayle Rubins modell, introduceras i kapitel fyra och uppsatsens huvuddel, analysen, följer i kapitel fem. Här jämförs innehållet i betänkandet med de tankedrag Gayle Rubins modell avser att exponera. Uppsatsen avslutas med kommentarer kring analysens resultat.

Inledning

Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster har varit omdiskuterad sedan innan den trädde i kraft, såväl inom den juridiska debatten som utanför. Den kritik som anförts mot lagen har oftast tagit utgångspunkt i att prostitution är ett i sig icke önskvärt fenomen. Utifrån denna grund har det bl.a. framförts synpunkter om att lagen ska finnas kvar men skärpas, då den i nuvarande skick är alltför ineffektiv, eller att den ska avskaffas då den inte passar in i det rådande straffrättsliga systemet.

Denna uppsats är inte ett led i denna kritik. Den tar i stället utgångspunkt i att handel med sexuella tjänster inte är något i sig förkastligt, och därför som utgångspunkt inte bör kriminaliseras på det sätt som skett.

Syftet med denna uppsats är att göra en kritisk granskning av 1993 års prostitutionsutrednings betänkande utifrån antropologen Gayle Rubins modell om västerländska tankedrag kring sex. Den frågeställning som styr arbetet är huruvida dessa tankedrag finns i 1993 års prostitutionsutrednings betänkande. Jag syftar inte till att erbjuda några alternativa förslag till åtgärder utan har valt att enbart göra en analys av utredningens förståelse av fenomenen prostitution, prostituerade och sexköpare. Denna förståelse spelar en nyckelroll i utformningen av lagförslaget och måste därför undersökas.

Valet av 1993 års prostitutionsutrednings betänkande som analysobjekt och Gayle Rubins modell som analysinstrument har inte gjorts på slumpmässiga grunder. Gayle Rubin citeras flitigt i sexradikala sammanhang, och det är också ur ett sexradikalt perspektiv jag skrivit uppsatsen. Jag har ett engagemang för sexarbetares rättigheter och är därför som utgångspunkt kritisk mot sexköpslagen. Skälet till att jag analyserar betänkandet utifrån det valda perspektivet är att jag vill påvisa lagens svagheter och visa att tankearbetet bakom den inte når upp till en rimlig analytisk nivå.

Mitt tillvägagångssätt för att besvara den ovan nämnda frågeställningen är en kvalitativ analys av betänkandet, som redovisas genom att betänkandet citeras och refereras, varefter materialet kommenteras och jämförs med de tankedrag analysverktyget syftar till att blottlägga. Någon analys med detta

innehåll har mig veterligen inte gjorts förut inom ramen för den juridiska litteraturen, varför jag fått söka mig utanför de juridiska biblioteken för att finna material.

Uppsatsen har följande disposition: Efter en översikt av betänkandets struktur görs en genomgång av utredningens argumentation för kriminalisering samt en förklaring olika definitioner av prostitution. Därefter redogör jag för uppsatsens ideologiska utgångspunkter, och beskriver sedan den modell jag använder under analysen. Sedan redovisas analysen. Sist i uppsatsen finns ett avslutande avsnitt med kommentarer kring analysens resultat.

Jag har begränsat mitt arbete i så måtto att jag valt att koncentrera mig på prostitutionsutredningens betänkande. Det är i detta betänkande den ideologiska grunden för en kriminalisering av köp av sexuella tjänster återfinns, och en analys av förevarande slag låter sig bäst göras med detta material. Det har således inte varit relevant för min frågeställning att undersöka rättsfall på området eller följa upp de förslag till ändringar av sexköpslagen som föreligger i skrivande stund.

Definitioner

Diskurs – Ett samtal kring en viss företeelse som konstituerar förståelsen av denna företeelse och således skapar den. D. utgör det fält inom vilket spelet i olika maktrelationer skapar kunskap. D. förser oss med kunskap, men utesluter också den kunskap som inte passar in i D.

Fetisch – ett sexuellt intresse som kan avgränsas till en viss företeelse. I dagligt tal relaterar F. oftast till ett sexuellt intresse för olika sorters klädsel, material, kroppsdelar eller artefakter, t.ex. uniformer, läder, fötter eller pispor, men torde i mer vidsträckt mening kunna beteckna ett sexuellt intresse för t.ex. romantik, kvinnokroppar eller olika sexualtekniker. I uppsatsen avses den förra betydelsen.

Prostitution – I uppsatsen används P. i referenser till utredningens användning av begreppet. Till skillnad från utredningen görs det i uppsatsen en uppdelning i kvinnlig heterosexuell P. (kvinnlige säljare, manlig köpare), manlig heterosexuell P. (manlig säljare, kvinnlig köpare), kvinnlig homosexuell P. (kvinnlige köpare och säljare) och manlig homosexuell P. (manlige köpare och säljare).

Prostitutionsutredningen eller **utredningen** – 1993 års prostitutionsutredning.

Sexarbetare – en person som ägnar sig åt sexarbete.

Sexarbete – Begreppet S. brukar beteckna all form av kommersiell sexuell aktivitet och innefattar således försäljning av sexuella tjänster såväl som privat posering eller avbildning i pornografiska publikationer och filmer. I uppsatsen betecknar emellertid begreppet enbart försäljning av sexuella tjänster om inget annat sägs.

Sexköpslagen – Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster.

S/M – Förkortning för sadism/masochism eller sadomasochism, vilket betecknar ett erotiskt spel som fokuserar på relationen mellan dominans och underkastelse.

1 Rättslig bakgrund

1.1 Straffrättsliga regler

Innan sexköpslagen trädde i kraft 1999 hade prostitution inte varit straffbart i Sverige sedan början av 1960-talet, då den då gällande lösdriverilagstiftningen slutade tillämpas som grund för ingripanden mot prostituerade. Sedan före sexköpslagens ikraftträdande gäller dock ett antal straffrättsliga och andra regler kring köp och försäljning av sexuella tjänster.

1.1.1 Koppleri

Bestämmelser om koppleri återfinns i brottsbalkens sjätte kapitel:

8 § Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för *koppleri* till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket. Lag (1998:393).

9 § Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för *grovt koppleri* till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan. Lag (1984:399).

Främjande enligt 8 § 1 st. kan bestå i att driva bordell eller att lämna ut adresser till sexarbetare. Psykisk påverkan på annan varigenom denne beslutar sig för att sälja sexuella tjänster kan också utgöra främjande. Det krävs härvidlag inte att främjandet i det enskilda fallet förmått en annan person till att sälja sexuella tjänster; det kan räcka att gärningspersonen skapat möjlighet eller underlättat för den andre att ha tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Den som sammanbor med en sexarbetare och har egen

domsgemenskap med honom eller henne gör sig således skyldig till koppleri.¹

Omständigheter som kan göra brottet grovt är att gärningspersonen främjat prostitution i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan, exempelvis genom att utnyttja eller åstadkomma annan persons drogberoende eller misshandla denne för att förmå honom eller henne att sälja sexuella tjänster till vinning för gärningspersonen.²

1.1.2 Förförelse av ungdom

Sedan brottsbalkens tillkomst är det förbjudet att köpa eller försöka köpa sexuella tjänster av ungdomar. Förbudet är infört i brottsbalkens sjätte kapitel:

10 § Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år, döms för *förförelse av ungdom* till böter eller fängelse i högst sex månader. Lag (1984:399).

Avsikten med stadgandet är att komma till rätta med utnyttjandet av ungdom i gatuprostitution och liknande förhållanden.³

1.2 Civilrättsliga regler

Enligt jordabalken 12 kap. 42 § 1 st. 9 p. kan en hyresgäst sägas upp om hans eller hennes lägenhet helt eller delvis används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. En motsvarande bestämmelse för bostadsrätter återfinns i bostadsrättslagen 7 kap. 18 § 8 p.

Enligt avtalsrättsliga, ej lagfästa, regler om *pactum turpe* (*lat.* nesligt avtal) är ett avtal ogiltigt om dess innehåll strider mot strafflag, vedertagen moral eller goda seder. Anspråk som hänför sig till handel med sexuella tjänster eller koppleri kan således inte lagligen utkrävas. De kan därför inte genomdrivas med hjälp av kronofogde eller bli föremål för fullgörelsetalan i dom

¹ Prop. 1983/84:105, s. 57, Brottsbalkskommentaren, 6:38 f

² Brottsbalkskommentaren, 6:43

³ Brottsbalkskommentaren, 6:44

stol. Å andra sidan kan återbetalning inte lagligen krävas när betalning väl
erlagts.⁴

⁴ Adlercreutz, s. 86

2 Prostitutionsutredningen

2.1 Utredningens tillsättning och sammansättning

Prostitutionsutredningen tillsattes i mars 1993 av dåvarande chefen för Socialdepartementet Bengt Westerberg. Som särskild utredare utsågs justitierådet Inga-Britt Törnell. I utredningens direktiv ingick bl a att

[...] kartlägga prostitutionens omfattning i Sverige och särskilt belysa de olika problem som är förknippade med prostitution samt orsakerna till dessa. Utredaren bör utarbeta eventuella förslag till förbättringar av samhällets insatser. Frågan om en kriminalisering av prostitutionen är en lämplig metod för att motverka prostitutionen och dess konsekvenser bör härvid förutsättningslöst undersökas.⁵

Utredaren bistods av sex sakkunniga biträden: rådmannen Eva Ernstson, direktören Ragnar Göttestam, sektionschefen Lennart Jonasson, departementssekreteraren Gert Knutsson, byråchefen Karl-Åke Petterson och byråchefen Mats Vangstad. Därutöver förordnades sju experter: föreståndaren Birgitta Ekström, kriminalinspektören Lennart Kellerman, professorn Madeleine Leijonhufvud, docenten Peter Martens, professorn Sven-Axel Månsson, Elisabeth Pettersson och Rita Liljeström. Utredningen avgav betänkandet "Könshandeln" (SOU 1995:15) i mars 1995.

2.2 Betänkandets uppbyggnad

Betänkandet kan, om man bortser från de obligatoriska inledande och avslutande kapitlen, delas in i fyra delar: en rättsutredande, en kartläggande, en jämförande och en argumenterande del.

Efter sammanfattning, författningsförslag och inledning inleds den rättsutredande delen av betänkandet med ett kapitel om prostitution i ett historiskt

⁵ Dir 1993:31

och internationellt perspektiv. Eventuella rättsliga konsekvenser för prostitutionen av Sveriges inträde i EU tas upp liksom de internationella konventioner som berör området. Betänkandets rättsutredande del avslutas med en genomgång av gällande svensk rätt på området.⁶

Därpå följer den kartläggande delen, där utredningen diskuterar hur prostitutionen i Sverige ser ut. Kartläggningen inleds med kapitlet "Bilder från verkligheten", där enskilda intervjuer med fyra sexsäljande kvinnor och lika många sexköpande män återges. Sedan kommer en kartläggning av "den heterosexuella könshandelns omfattning och former i Sverige", där olika former och upplägg av försäljning av sexuella tjänster, såsom inomhusprostitution, gatuprostitution, sexklubbar och "övrig sexindustri", går igenom. Efter detta följer redogörelser för "parterna i könshandeln" (där säljarna, köparna och kopplarna beskrivs), "homosexuell könshandel (manlig)" (som främst belyser skillnaderna mellan manlig homosexuell prostitution och kvinnlig heterosexuell prostitution), "pornografi och prostitution" (där huvudsakligen sambandet mellan den kvinnosyn pornografien förmedlar och sexköparnas kvinnosyn utreds), "könshandelns skadeverkningar" (som undersöker skador p.g.a. prostitution på både individuell och samhällelig nivå) samt "sociala insatser mot prostitution" (där det arbete mot prostitution som bedrivs av bl a prostitutionsgrupper, polis och vårdinrättningar redovisas).

Den jämförande delen beskriver prostitutionens olika uttryck och kontaktvägar i några europeiska länder samt Kanada. Likaså undersöks de former av socialt arbete som bedrivs mot prostitution eller till stöd för de prostituerade i dessa länder.

Till sist kommer så den argumenterande delen, som består av endast ett kapitel. Här lägger utredningen fram skälen för de åtgärder utredningen föreslår, vilka är följande:

- ett inrättande av ett nationellt centrum för arbete mot prostitution,
- en kriminalisering av prostitution med ett straffansvar som omfattar både köpare och säljare, samt

⁶ "Området" definieras tämligen vitt. Till exempel tas såväl Bastuklubbslagen som Smittskyddslagen upp.

- en utvidgad kopplerilagstiftning där även den som främjar eller bereder sig vinning av att annan deltar i pornografiska filmer eller bilder eller sexuell posering omfattas av straffansvaret.

2.3 Behandlingen av betänkandet i regering och riksdag

I proposition 1997/98:55 meddelade regeringen att Socialstyrelsen givits i uppdrag att bl.a. fortlöpande följa och samla kunskap om prostitutionens omfattning och utveckling samt ge stöd till utveckling och förbättring av insatserna mot prostitution. Regeringen föreslog därutöver att köp av sexuella tjänster skulle straffbeläggas – medan försäljning skulle förbli straffri. Någon förändring av kopplerilagstiftningen, som förordats i betänkandet, föreslogs inte. Riksdagen antog regeringens förslag till lag om förbud mot sexuella tjänster i maj 1998.⁷ Lagen trädde i kraft den 1 januari 1999 och lyder som följer:

Den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse, döms – om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken – för *köp av sexuella tjänster* till böter eller fängelse i högst sex månader. För försök döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

2.4 Argumentationen i utredningen

I betänkandets sista, argumenterande del framförs som nämnts uttryckliga argument för en kriminalisering av handel med sexuella tjänster. De övriga delarna av betänkandet ägnas åt en beskrivning av prostitutionen i stort. Denna beskrivning utgör också en del av argumentationen, då den skapar de premisser som ligger bakom den uttalade argumentationen. Analysen kommer främst ta sikte på denna beskrivning.

Utredningens uttryckliga argument för kriminalisering kan sammanfattas enligt följande:

1. Kriminalisering fyller en normbildande funktion:

⁷ Rskr. 1997/98:250

- den skulle påverka förhållandet mellan kvinnor och män mot ökad jämställdhet,
 - den skulle göra klart att könshandel inte är socialt acceptabelt och
 - den skulle markera att statsmakterna finner prostitutionen vara så förkastlig och skadlig för de inblandade att den bör stämplas som brottslig.
2. Bland de personer inom polisväsendet och socialvården som arbetat länge med prostituerade, och alltså har den största kunskapen om de prostituerades livsvillkor, har många kommit fram till uppfattningen att kriminalisering är den enda framkomliga vägen när det gäller att effektivt motarbeta könshandeln.
 3. För många könsköpare skulle risken för upptäckt, polisutredning och rättegång och därmed familjens, bekantskapskretsens och arbetskamraters kännedom om deras handlande verka som en starkt avhållande faktor.
 4. En del av de sexsäljande kvinnorna skulle sluta med sin verksamhet om den blev olaglig.
 5. Marknaden skulle förändras till det sämre vilket skulle få än fler kvinnor att sluta sälja sex.
 6. En kriminalisering skulle utgöra ett effektivt medel att hindra kvinnor från att ge sig in i prostitution.
 7. Kvinnor skulle få en starkare ställning och bättre kunna stå emot påtryckningar att prostituera sig om det vore brottsligt.

2.5 Utredningens definition av prostitution

Utredningen finner begreppet prostitution missvisande för att beskriva det problem den är satt att utreda. Utredningen hävdar att begreppet främst betecknar den säljande partens verksamhet samtidigt som en förutsättning för verksamheten är att det också finns köpare av tjänsterna. Prostitutionen har enligt utredningen "sexuell innebörd [...] vanligtvis endast för den köpande

parten”. Begreppet *könshandel* befinns därför av utredningen vara mer adekvat, då detta begrepp ”inbegriper båda parternas handlande, samtidigt som det gör klart vad det egentligen är fråga om, nämligen en handel som går ut på att tillfredsställa köparens sexualdrift.” Härigenom täcks också exempelvis privat posering av definitionen.⁸

Utredningen skiljer på ett ställe i betänkandet på ”optisk” och ”fysisk” prostitution. Det förra begreppet avser sexshow och posering, medan det senare får antas korrespondera med den definition utredningen gjort av könshandel i övrigt.⁹

2.6 Andras definitioner av prostitution

Straffrättsprofessorn Per Ole Träskman ger ett exempel på en vanlig definition av prostitution utifrån fem kriterier:

- kommersialitet,
- promiskuitet,
- valet av partner sker uteslutande på ekonomiska grunder,
- den sexuella förbindelsen är tillfällig och kortvarig, samt
- emotionellt likgiltig.¹⁰

Definitionen förefaller uteslutande ta sikte på säljarens upplevelse av relationen. Den är på en och samma gång snäv och vid; en sexuell relation som t.ex. uppfyller kravet på kommersialitet men inte uppfyller något av de andra kriterierna skulle av de flesta kunna ses som prostitution. Samtidigt vore vart och ett av kriterierna, som Träskman också påpekar, alltför vagt för att kunna ringa in fenomenet tillfredsställande – långt fler relationer än de som i dagligt tal anses vara prostitution skulle träffas av definitionen.

⁸ Könshandeln, s. 15 och s. 209

⁹ Könshandeln, s. 139

¹⁰ Träskman, s. 359

2.7 Problem med utredningens definition av prostitution

Med sin definition utesluter utredningen ur begreppet könshandel all försäljning av sexuella tjänster som i någon mån skänker sexuell njutning åt fler än köparen. Det är emellertid inte troligt att man tänkt sig att sådan försäljning ska falla utanför det kriminaliserade området. Här finns således en svaghet i utredningens definition.

Trots utredningens ursprungliga avsikt att använda begreppet könshandel i stället för prostitution förekommer det senare begreppet oftare i utredningen. Överlag förekommer glidningar i den betydelse utredningen tillmäter begreppet prostitution. Utredningen talar *dels* åtskilt om homo- och heterosexuell prostitution, *dels* övergripande om prostitution. När det talas om prostitution i allmänhet åsyftas stundtals både hetero- och homosexuell prostitution, men oftast åsyftas endast kvinnlig heterosexuell prostitution. Beskrivningen av prostitution i allmänhet inskränks på så vis till att enbart omfatta kvinnlig heterosexuell prostitution, medan de problem och lösningar utredningen finner relevanta för denna blir giltiga för prostitution över huvud taget, oavsett aktörernas kön.

3 Ideologiska utgångspunkter

I analysen kommer jag att undersöka huruvida utredningen influerats av de tankedrag som enligt antropologen Gayle Rubin präglar det västerländska samhällets syn på sex. Gayle Rubins utgångspunkt är sexradikal, och för att underlätta förståelsen av hennes modell redogör jag i detta avsnitt för sexradikalismens utgångspunkter. Dessförinnan ger jag också en beskrivning av radikalfeminismens huvuddrag, då förståelsen av sexradikalismen underlättas om den ges en kontrast. Framställningen i detta kapitel sammanfattar därför de båda ideologierna och deras syn på prostitution.

Jag vill understryka att jag inte gör anspråk på att täcka in vad alla radikalfeminister respektive sexradikaler kan tänkas tycka om prostitution och sexarbete. Jag gör snarare ett försök att fånga in kärnan i de två utgångspunkterna. Det bör också nämnas att de två ideologierna inte kan delas in i den klassiska vänster-högerskalan. Å ena sidan är visserligen sambandet mellan radikalfeministisk och marxistisk teori tydligt.¹¹ Å andra sidan spänner sexradikalismens förespråkare över ett brett politiskt spektrum.

3.1 Radikalfeminism

Radikalfeminismen utvecklades under vad som ibland kallas feminismens andra våg, d.v.s. den förändring av feminismen som följde när den under 1960- och 70-talen började utvecklas från att bara vara en politisk strömning till att även utgöra ett vetenskapligt förhållningssätt.

I stället för att, som mer liberala feminister, betona kvinnor och män som individer, fokuserar radikalfeminismen på idén om kvinnor som en klass, underordnad klassen män. En annan skillnad gentemot mer liberala idéer är radikalfeminismens betoning av skillnaden mellan klassen kvinnor och klassen män. Jämlikhet uppnås inte genom att hävda att kvinnor och män är lika,

¹¹ Se exempelvis MacKinnon: *An Agenda for Theory*, s. 446

eftersom det är kvinnors skillnad från män som håller dem kvar i ett underordnat läge.¹²

Denna skillnad är dock inte av naturen given. Könet är i radikalfeministisk teori en konstruktion, d.v.s. en föreställning på ett abstrakt plan som är oavhängig individen. Det som förenar alla kvinnor är inte fysiska eller psykiska egenskaper, utan erfarenheten av att leva underordnad klassen av män; denna underordning skapar i sig kvinnokönet.¹³

Viktiga frågor på den radikalfeministiska agendan är bl.a. våldtäkt, incest, sexuella trakasserier, kvinnomisshandel, pornografi och prostitution. Dessa fenomen har det gemensamt att de är yttringar av ett patriarkalt normsystem, där kvinnors sexualitet tilläts exproprieras av män.¹⁴ Att våldtäktsmannen, hustrumisshandlaren och sexköparen straffas är visserligen bra, men samtidigt bidrar detta till att förstärka uppfattningen att övergrepp mot kvinnor utförs av avvikare och inte är en logisk konsekvens av mäns dominans över kvinnor.¹⁵

Andrea Dworkin, en av de mest framträdande radikalfeministiska teoretikerna, definierar prostitution som en mans användande av en kvinnas kropp för sex, där han betalar och får göra vad han vill. Prostitution är i sig själv ett missbruk av kvinnans kropp, jämförbar med gruppvåldtäkt. I ett samhälle präglad av manlig dominans skapar prostitutionen ett socialt bottenskikt, nedanför vilket alla prostituerade kvinnor befinner sig medan alla män befinner sig ovanför det. Således, hävdar Dworkin, tjänar alla män i ett sådant samhälle på att kvinnor prostitueras, även om alla män inte använder sig av dessa kvinnor.¹⁶

¹² Cain, s. 239-240

¹³ Cain, s. 239-240

¹⁴ MacKinnon: *An Agenda for Theory*, s. 446 och *Toward Feminist Jurisprudence*, s. 427

¹⁵ MacKinnon: *Toward Feminist Jurisprudence*, s. 431

¹⁶ Dworkin, s. 139-151

3.2 Sexradikalism

Det är inte alldeles problemfritt att behandla sexradikalism som ett feministiskt perspektiv. En del feminister, i synnerhet radikalfeminister,¹⁷ anser inte att sexradikalismen hör hemma i feministiska sammanhang. Icke desto mindre anser sig de flesta sexradikaler vara feminister, och ideologin bygger i stor utsträckning på feministisk analys av könsförtryck och könsojämlikhet. Om radikalfeminismen är hänförlig till feminismens andra väg, har sexradikalismen hämtat näring ur 1980- och 90-talens tredje väg och dennas fokus på olika kvinnors olika erfarenheter.

Medan traditionell feminism undersöker maktförhållandet mellan kvinnor och män, är sexradikalismen intresserad av maktförhållandet mellan å ena sidan avvikande sexuella böjelser eller beteenden och å andra sidan den "normala" eller acceptabla sexualiteten. Man tar utgångspunkt i ett bejakande av den fria sexualiteten och menar att sexualiteten är belamrad med normer, legala och sociala, som hindrar kvinnor och män att förhålla sig fritt till sin egen och andras sexualitet. Inom sexradikalismen har begreppen "prostitution" och "prostituerad" övergetts till förmån för "sexarbete" respektive "sexarbetare". Man menar att de gamla begreppen speglar ett ovanfrånperspektiv och är ägnade att stigmatisera sexarbetare.

En ofta citerad definition av sexradikalism har gjorts av den amerikanska journalisten och samhällsdebattören Pat Califia:

Med "radikal sex" åsyftar jag inte bara sex som skiljer sig från det heterosexuella och mansdominerande vaniljsamlag som utgör "normen". Människor med en avvikande erotisk praktik tenderar att skaffa sig ett kritiskt outsiderperspektiv på giftermål, familj, heterosexualitet, könsroller och vaniljsex. Men att vara sexradikal innebär att trotsa samtidigt som man avviker. Det innebär en medvetenhet om att det ligger något otillfredsställande och ohederligt i sättet sex talas om (eller döljs) i vardagslivet. Det innebär också ett ifrågasättande av det sätt på vilket samhället tilldelar privilegier i proportion till

¹⁷ Se exempelvis intervju med Kvinnohusets ordförande Katinka Ström, *Kom Ut!* s. 10

trohet till samhällets moraliska koder, och i praktiken förvandlar varje sexuellt val till en moralfråga.¹⁸

Carol Queen, sexolog och sexarbetare, försvarar sexradikalismens plats på den feministiska kartan och poängterar att i synnerhet kvinnor är betjänta av frigörelse från många av de normer som omger sexualiteten. Vi lever, enligt Queen, i en sexnegativ kultur där kvinnor förväntas

[...] endast existera sexuellt inom ramen för ett (monogamt och äktenskapligt) förhållande, eller inte existera alls. När vi överträder gränserna för den obligatoriska heterosexualitetens och den "fina flickans" område, blir vi ofta illa bemötta.¹⁹

Detta bemötande drabbar, i olika hög utsträckning, såväl homo- och bisexuella som promiskuösa kvinnor och män, fetischister, sexarbetare, S/M-utövare och alla andra sexuella preferenser, identiteter eller praktiker som faller utanför det snävt avgränsade godkända området.²⁰ Med denna insikt i bagaget blir det lättare att närma sig fenomenet sexarbete från ett nytt håll: Visst finns, säger Queen, de som säljer sex eftersom de utsatts för en mängd övergrepp och därför varken har något val eller några inre barriärer kvar. Dessa kvinnor och män måste få stöd att lämna sexarbetet bakom sig. Men det finns också män och kvinnor – Queen är själv ett exempel – som finner sexarbetet vara ett utmärkt yrkesval och trivs med sitt arbete. Oavsett vilken grad av frivillighet som ligger bakom beslutet att börja sälja sexuella tjänster möts dock sexarbetaren av den ovan beskrivna stigmatiseringen.²¹

Queen hävdar att feminister borde vara de första att verka för en förbättring av sexarbetares arbetsvillkor i stället för att stödja ett normsystem som tillåter polisen att trakassera gatuprostituerade och som skuldbelägger både sexsäljare och sexköpare. Ingen tjänar på att branschen moraliskt sopas un

¹⁸ Califia, s. 11, fritt översatt från engelska. "Vaniljsex" är ett begrepp som främst används inom S/M-sammanhang för att beteckna sex som inte är S/M.

¹⁹ Queen, s. 127, fritt översatt från engelska.

²⁰ I denna uppräknning hör givetvis även de hemma som på något sätt förgriper sig sexuellt mot andra i de fall det inte är socialt accepterat. Detta faller emellertid utanför ramen för både mitt och Carol Queens arbete, då det är normbildning och maktutövning kring sex mellan *samttyckande* parter som diskuteras. Se även Queen, s. 128.

²¹ Queen, s. 128

der mattan och hamnar i ett läge där det är mycket svårt att ställa några krav på drägliga arbetsförhållanden.²²

Den enda hjälp som erbjuds är, enligt Queen, hjälp att lämna branschen. Det underförstådda budskapet verkar vara att den som trots detta erbjudande väljer att stanna kvar får godta de missförhållanden som råder där. Om vi kan lära oss att se sexuell njutning som ett positivt och ärofyllt mål skulle, säger Queen, sexindustrins negativa sidor inte ha någon jordmån att gro i.²³

²² Queen, s. 129-130

²³ Queen, s. 130

4 Tankedrag kring sex

Antropologen Gayle Rubin går i sin artikel *Thinking Sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality* igenom hur den nutida västerländska civilisationen, i synnerhet USA, hanterar sex och sexualitet. Rubin syftar till att utveckla ett radikalt förhållningssätt till sexualitet i ett samhälle som hon anser alltför ofta hemfaller åt moralisk panik och tankekontroll så fort en fråga som berör sexualitet dyker upp på agendan.

I artikeln ger Rubin sex exempel på grundläggande antaganden, eller axiom, som genomsyrar det västerländska tänkandet kring sex. De återfinns i de mest åtskilda politiska sammanhang, både konservativa och radikala – visserligen i olika retoriska klädedräkter, men innebörden förblir densamma. De är helt enkelt en fundamental del av den västerländska kulturens behandling av sex och sexualitet, och är så pass osynliga att de sällan ifrågasätts; de passerar som regel obemärkta. En verkligt radikal teori kring sexualitet måste, enligt Rubin, kunna blottlägga dessa axiom. Samtida feministisk teoribildning har enligt Rubin inte varit tillräckligt vaksam och har därför fallit i fällan att reproducera dessa tankedrag i ny klädedräkt i stället för att göra upp med dem.

Syftet med denna uppsats är att påvisa att de föreställningar som genomsyrar det västerländska tänkandet kring sex också återfinns i utredningen. Detta måste i så fall visas, ty genom att dessa tankedrag är en fundamental del av all tankeverksamhet kring sex har de kommit att bli så självklara att de är osynliga. Utredningen – vars argument och berättelser har karaktären av ren förnuftsargumentation – måste underkastas en kritisk analys om de underliggande ideologiska mönstren ska kunna ådagaläggas.

Kortare förklaringar av de olika tankedragen återfinns också i uppsatsens analysdel, kapitel 5.

4.1 Sexuell essentialism

Sexuell essentialism är, enligt Rubin, idén att sex och sexualitet är naturkrafter som existerar före allt socialt liv, snarare än att de formas av det sociala livet. Inom ramen för medicinen, psykiatrin och psykologin har det akademiska studiet av sex de senaste hundra åren reproducerat det essentialistiska förhållningssättet, där sexualitet ses som något som finns inom varje individ – i hormoner eller i psyket, i kropp eller själ. Sexualiteten anses inte ha någon historia eller några sociala påverkansfaktorer utan är en oföränderlig naturkraft. Exempelvis kan homo- eller heterosexuallitet ses som medfödd eller förvärvad, men betraktas likväl som en inneboende individuell egenskap snarare än ett sätt att kategorisera vissa begär och erfarenheter utifrån befintliga kulturella ramar.²⁴

Under senare år har dock sexualiteten börjat studeras från andra, mer samhällsvetenskapliga utgångspunkter. Utifrån dessa perspektiv blir det lättare att se hur både homosexualitet, heterosexuallitet och prostitution utgör sociala institutioner som påverkas av samhälleliga faktorer såsom ideologi, rädsla, politisk agitation och rättsliga förändringar. Rubin nämner den franske filosofen Michel Foucault som en av de mest betydande inspiratörerna för den nya förståelsen av sexualitet.²⁵

Det grundläggande antagandet i denna förståelse, som getts namnet konstruktivism, är att sexualitet är ett socialt konstruerat fenomen och inte en biologiskt bestämd individuell egenskap. Biologiska funktioner är visserligen avgörande för förekomsten av en mänsklig sexualitet men sexualiteten kan inte förklaras i enbart biologiska termer. Rubin exemplifierar:

Mänskliga organismer med mänskliga hjärnor är nödvändiga för förekomsten av mänskliga kulturer, men ingen undersökning av kroppen eller dess beståndsdelar kan förklara de mänskliga sociala systemens karaktär och variationsrikedom. Magens hunger ger inga ledtrådar till förståelsen av kokkonstens komplexitet. Kroppen, hjärnan, genitalierna och förmågan till språklig kommunikation är alla nödvändiga för den mänskliga sexualiteten. Men de

²⁴ Rubin, s. 9

²⁵ Rubin, s. 9-10

bestämmer inte dess innehåll, dess erfarenheter eller dess institutionella former.²⁶

Sexualiteten uppfattas ofta som en naturkraft som blir utsatt för olika repressiva sociala åtgärder. Den konstruktivistiska ansatsen innebär i stället att sexualiteten har sitt ursprung i begreppsliggörandet av sexualiteten som en egen kategori av mänskliga egenskaper. Detta förringar på inget vis existensen av befintliga sexuella kategorier och mönster, men för att förstå dessa måste man också inse att de alltid befinner sig i och är produkter av ett socialt och historiskt sammanhang. Beträffande ras- och könsfrågor har detta länge varit välkänt. Tiden är nu mogen för en likartad förståelse av sexualitet, hävdar Rubin.²⁷

4.2 Sexnegativitet

Den kristna traditionen har länge ansett sex vara en synd, som endast kan urskuldas genom att hållas innanför äktenskapet i fortplantningssyfte. Detta synsätt bygger, menar Rubin, i sin tur på idén att könsorganen är mindervärdiga delar av människan jämfört med t.ex. "själen" och "hjärtat". Dessa föreställningar om sex har nu fått ett eget liv, och har blivit fristående från religionen.²⁸

Varje sexuellt uttryck tolkas och bedöms utifrån dess värsta tänkbara form, och anses vara av ondo om ingen särskild omständighet kan ursäkta det. De mest acceptabla ursäkterna är enligt Rubin äktenskap, fortplantning och kärlek. Inga andra nöjen är beroende av förevändningar i samma utsträckning som sex.

Sexnegativitet intar i Rubins modell rollen av en generell tankeströmning som får mer specifika utlopp i de tankedrag som presenteras i det följande.

²⁶ Rubin, s. 10. Fritt översatt från engelska.

²⁷ Rubin, s. 10

²⁸ Rubin, s. 11

4.3 Sexualitetens uppblåsta betydelse

Av den västerländska kulturens allmänt negativa inställning till sex följer att sexualitetens betydelse uppförstorats; allt som rör sex betraktas som ett specialfall. Genom historien har exempelvis analsex mellan samtyckande parter bestraffats med döden, och i vissa amerikanska stater leder det fortfarande till fängelse. Rubin hävdar också att sex ägnas särskild uppmärksamhet även utanför den rättsliga sfären:

Även om folk kan vara intoleranta, löjliga eller påträngande beträffande vad som utgör en korrekt diet, framkallar skillnader i matvanor sällan sådan vrede, oro eller ren terror som rutinmässigt åtföljer skillnader i erotisk smak. Sexuella handlingar tyngs av alltför stor innebörd.²⁹

På engelska kallar Rubin detta tankedrag för "the fallacy of misplaced scale". Tanken är att sexualiteten ständigt bedöms med en alldeles egen, och felaktig, måttstock, vilket leder till att de slutsatser som dras om olika sexuella beteenden och fenomen blir präglade av den ursprungliga logiska brist som ligger i att särbehandla dem.

4.4 Hierarkisk värdering av sexuella handlingar

I de moderna västerländska samhällena finns enligt Rubin ett hierarkiskt värderingssystem, enligt vilket sexuella handlingar uppskattas i olika grad beroende på var på skalan de befinner sig. Längst upp i pyramiden återfinns gifta heterosexuella par. Under dem befinner sig ogifta men monogama heterosexuella par, och de flesta övriga heterosexuella par kommer därefter. Onanins status är vag, men befinner sig någonstans nedanför dessa som en icke fullgod ersättning för sex där två personer är inblandade.³⁰

Stabila homosexuella par ligger på gränsen till godtagbarhet, medan promiskuösa bögar och lesbiska nätt och jämnt lyckas hålla sig ovanför de grupper som återfinns i pyramidens botten: transsexuella, transvestiter, fetischister, sadomasochister och sexarbetare såsom prostituerade och porrskå

²⁹ Rubin, s. 11

³⁰ Rubin, s. 12

despelare och -modeller. Mest föraktade av alla, menar Rubin, är de som har sex över generationsgränserna.³¹

Var man befinner sig i denna hierarki får stor betydelse för ens sociala liv. Positionen är nämligen kopplad till belöningar och bestraffningar. Den som befinner sig högt upp i hierarkin belönas med att bli mentalt friskförklarad och åtnjuter respektabilitet, legalitet, social och fysisk rörelsefrihet, får stöd av samhälleliga institutioner och rent materiella fördelar. Men ju längre ned på skalan ett sexuellt beteende bedöms ligga, desto mer patologiseras de som har detta beteende, desto mindre respekt åtnjuter de o.s.v. Denna stigmatisering har sina rötter i västerländska religiösa traditioner, men efterhand har den alltmer kommit att underblåsas av medicin och psykiatri.³²

4.5 Teorin om den sexuella farans dominoeffekt

För att dessa modeller ska kunna upprätthållas krävs enligt Rubin en teori, eller föreställning, om den sexuella farans dominoeffekt. Om någon form av avvikande sex tillåts bli acceptabelt kommer, enligt denna teori, gränserna mot det avvikande och oacceptabla att rämna likt dominobrickor uppställda på rad, med sexuellt kaos som följd.

Endast de sexuella beteenden som befinner sig på den goda sidan av gränsen tillerkänns moralisk komplexitet: Heterosexuella erfarenheter får lov att vara vackra eller motbjudande, frivilliga eller påtvingade, romantiska eller egoistiska – de får kort sagt lov att omfatta hela det mänskliga spektret av erfarenheter så länge de inte bryter mot andra regler.³³

Sexuella handlingar på den dåliga sidan av gränsen anses däremot alltid vara fränstötande och sakna all form av emotionell nyans. Benägenheten att be

³¹ Rubin, s. 12. Att Rubin sorterar in transsexuella och transvestiter i ett system för värdering av *sexuella* handlingar kan tyckas bakvänt, då dessa grupper snarare förföljs för att deras återspeglning av *genus* inte överensstämmer med traditionella könsrollsmönster. Även om detta får konsekvenser för synen på dem som sexuella varelser, vilket jag tror är vad Rubin vill framhålla, visar detta på svårigheten i att reducera ett komplext moraliskt system till en enkel och gripbar modell. Se även Rubin, fotnot på s.14.

³² Rubin, s. 12

³³ Rubin, s. 14

skriva en sexuell erfarenhet som dålig tilltar ju längre från gränsen den befinner sig – d.v.s. ju längre ned den ligger i den hierarki som beskrivs i avsnitt 4.4 ovan. Emellertid börjar vissa sexuella handlingar på den dåliga sidan närma sig gränsen för det acceptabla: Även om homosexualitet mestadels befinner sig på den dåliga sidan kan den, om den utövas av ett monogamt och stabilt par, anses innefatta alla mänskliga former av interaktion. Promiskuös homosexualitet, sadomasochism och sex för pengar är dock fortfarande sexuella praktiker som inte anses kunna inhysa vare sig tillgivenhet, kärlek eller möjlighet att göra fria val.³⁴

4.6 Avsaknad av förståelse för en godartad sexuell variation

Variation är en fundamental del av allt mänskligt liv, menar Rubin. Likväl förutsätts sexualiteten hålla sig till en enda standard. Det finns en seglivad uppfattning om att det finns *ett* idealiskt sätt att ha sex på, och att alla borde ha sex på just det sättet. De flesta ser sina egna sexuella preferenser som ett universellt system som borde fungera för alla. Få människor förstår fullt ut att just deras sexuella preferenser kan vara fränstötande för andra, samtidigt som just det de själva avskyr mest kan vara någon annans önskedröm.³⁵

Religionen hyllar reproduktion inom äktenskapet medan psykologin upphöjer den goda heterosexualiteten till ideal. Idealerna varierar med sammanhanget, men idén om en bästa sexualitet har också fortplantat sig till andra sammanhang än de nämnda, inklusive feminism och socialism. Människor som ser sig som progressiva, och inte skulle drömma om att avslöja några chauvinistiska tendenser i förhållande till andra kulturer, visar likväl upp just dessa tendenser i förhållande till andra sexuella vanor än deras egna. Kulturskillnader omhuldas numera som tecken på mänsklig uppfinningsrikedom snarare än som fränstötande hedniska beteenden. Enligt Rubin behöver vi samma antropologiskt färgade och icke-värderande förståelse för anorlunda sexuella kulturer.³⁶

³⁴ Rubin, s. 15

³⁵ Rubin, s. 15

³⁶ Rubin, s. 15

Rubin pläderar för ett ökat användande av sexologisk forskning både vad gäller studiet av sexualiteten och övrig samhällelig behandling av den. Visserligen har sexologin inte varit immun mot de ovan beskrivna föreställningarna om sex. Likväl erbjuder den ett avslappnat förhållningssätt till sex, där olika sexuella beteenden behandlas som existerande fenomen snarare än något som ska underkastas bedömning eller utrotas.

5 Analys

I detta avsnitt kommer jag att analysera utredningens beskrivning av handeln med sexuella tjänster. Som nämnts ovan avslutas utredningens betänkande med ett avsnitt där uttrycklig argumentation för kriminalisering av sådan handel förs fram. Emellertid är det viktigt att låta analysen omfatta hela betänkandet. De tankedrag som återkommer i utredningens mer "beskrivande" delar uttalas inte lika tydligt i dess direkt argumenterande del. Jag måste dock utgå från att dessa tankedrag påverkat utredningens hela förståelse av fenomenet prostitution och har format den process som ledde fram till de explicit formulerade argumenten för kriminalisering. De utsagor om prostitution, som av utredningen givits deskriptiv karaktär, behandlar jag följaktligen som något som ska underkastas analys.

Varje avsnitt inleds med en kortare förklaring av respektive tankedrag innan analysen börjar i den delen.

5.1 Sexuell essentialism

Begreppet sexuell essentialism refererar, som jag beskrivit ovan, till föreställningen att sexualiteten är en egenskap som är förankrad i individen, medfödd eller förvärvad. Sexualiteten ses som en inre kraft, som kan påverkas av olika sociala faktorer såsom uppfostran, sexuell normering etc. När man skalar av dessa lager finns det längst inne en oförstörd och ren sexualitet. När essentialisten ställs inför en frågeställning om en viss sexualitets beskaffenhet söker hon eller han således svaret hos de individer som besitter denna sexualitet.

Den motsatta infallsvinkeln brukar kallas social konstruktivism. Inom ramen för denna strömning hävdar man att homo-, bi- och heterosexualitet utgör *sociala konstruktioner*, kategorier som i ett visst kulturellt sammanhang skapas för att göra ett visst fenomen begripligt och hanterbart medan samma fenomen skulle kunna kategoriseras helt annorlunda i ett annat kulturellt sammanhang. För att få svaret på hur exempelvis heterosexualiteten är beskaffad måste man därför undersöka de sociala och kulturella faktorer som

medger framväxten av heterosexualitet som en särskild social kategori. Beträffande forskning kring sexualitet har social konstruktivism främst använts inom ramen för *queer theory*, med Michel Foucault som en av de främsta inspiratörerna.

Michel Foucault hävdar i sitt verk *Sexualitetens historia* att västerlandet sedan länge har varit sexualfixerat som en följd av de tabun som finns mot att tala om sex. Dessa tabun har skapat en diskurs kring sexualitet. Sexualitetsdiskursen samlar sexuella beteenden och begär och lägger dem i en påse som fått namnet sexualitet – en sorts egenskap som alla förutsätts ha.

I *Sexualitetens historia* visar Foucault hur den homosexuella identiteten för drygt hundra år sedan konstruerades för första gången. Detta betyder inte att homosexuella handlingar och homosexuellt begär inte fanns dessförinnan eller att de inte syntes. Man var tvärtom medveten om dessa handlingar, och de som utförde dem kallades sodomiter. Skillnaden mellan sodomiten och den nutida homosexuelle är att sodomiten bara var sodomit när han bedrev sodomi men inte annars. Detta kan liknas vid hur dagens sexköpare är torsk när han köper sex, men inte när han efteråt går hem till sin fru.³⁷ Sodomiten hade lika lite som dagens torsk en särskild sexuell identitet, något som dock ändrades när den homosexuella identiteten uppfanns:

"Homosexualiteten framstod som en av sexualitetens former, när den skildes ut från utövandet av sodomi och blev ett slags inre androgyni, en själens hermafroditism. Sodomiten var en återfallssyndare, den homosexuelle är nu en art."³⁸

Gayle Rubin hävdar att det är omöjligt att komma någon vart i ras- eller könspolitiska frågor så länge man, på essentialistiskt vis, reducerar entiteterna ras och kön till biologiska eller sociala egenskaper hos ett visst antal individer. Detsamma gäller enligt Rubin för sexualpolitiken.

I början av betänkandet återfinns ett kapitel där prostitutionen beskrivs i ett historiskt och internationellt perspektiv. Bl.a. går man igenom ett antal konventionstexter på området sexarbete, och kapitlet avslutas med en sammanfattning av UNESCO:s förslag till konvention om prostitution. Medan de ti

³⁷ Exemplet är lånat av Don Kulick, Kulick, s. 11

³⁸ Foucault, s. 56-57

digare kapitlen är utpräglat deskriptiva är det sista kapitlet argumenterande; de ståndpunkter som ligger bakom det nya konventionsförslaget redovisas som fakta om hur prostitutionen är beskaffad. Här återfinns, för första gången i betänkandet, frasen

Ingen prostitution kan sägas vara frivillig.³⁹

Denna utsaga, som är en hörnsten i utredningens resonemang kring prostitution, är i det närmaste obegriplig om den inte, åtminstone underförstått, föregås av resonemanget att varje människa som beslutar sig för att sälja sexuella tjänster begär våld på sin egen sexualitets inre natur. För att kunna uttala sig om denna inre natur måste man grunda resonemanget på att alla sexarbetare i hela världen faktiskt handlar i strid med sin fria vilja. Det verkar i utredningens världsbild finnas en för alla människor gemensam sann sexualitet, men olika sociala faktorer har, som vi snart ska se, förvridit den. Hur den sanna och essentiella sexualiteten än ser ut, så kan den enligt utredningen inte i något fall innehålla en vilja att sälja sexuella tjänster.

Det kapitel som beskriver "parterna i könshandeln" inleder med att förklara "kvinnors väg till prostitution". Här får vi veta att

Det är numera välkänt att sexuella övergrepp under uppväxten, liksom en sexualfientlig och likgiltig omgivning under barndomen, är faktorer som medverkar till att kvinnor senare i livet prostituerar sig.⁴⁰

Dessa är de tämligen brutala påverkansmetoder som leder till att kvinnors – men inte mäns (mer om detta senare) – sexualitet påverkas i riktning bort från den sexualitet de "egentligen" besitter. Utredningen förefaller se den "naturliga" sexualitetens självklarhet som så stark att det faktiskt krävs olika slags övergrepp för att få en kvinna så alienerad från sin inre sexualitet att hon börjar sälja sexuella tjänster.

Det ligger nu nära till hands att fråga sig hur denna "egentliga" sexualitet är beskaffad. Frågan besvaras åtminstone delvis av utredningen lite senare, i avsnittet "Männen – Köparna i könshandeln":

Människor – och män – vill egentligen inte ha känslolös sexualitet.⁴¹

³⁹ Könshandeln, s. 52

⁴⁰ Könshandeln, s. 102

Enligt utredningen är en sund och opåverkad sexualitet således förknippad med känslor – troligen av amoröst eller romantiskt slag. Den människa som söker sex utan inblandning av dessa känslor har uppenbarligen fjärrmat sig från sin sanna sexualitet.

I prostitutionsutredningens betänkande återfinns således tydliga tecken på sexuell essentialism. Utredningens utgångspunkt är visserligen att sexualiteten påverkas av sociala faktorer. Men det som påverkas är den inre, sanna sexualiteten. Utbyte av sexuella tjänster mot pengar ses som en förvrängning av den sexualitet kvinnor och män *egentligen* vill ha.

5.2 Sexnegativitet

Den negativa inställning som Rubin hävdar präglar det västerländska tänkandet kring sex kommer tydligast till uttryck genom den misstänksamhet som omgärdar den västerländska befattningen med sex, i synnerhet den sexualitet som används i andra syften än rent fortplantningsmässiga. Tills motsatsen bevisats är sex något i sig syndigt – och ju större avvikelser från det normala ett sexuellt beteende utgör, desto mer synd och skam blir förknippat med det.

Utredningen är inte befriad från denna inställning. I kapitlet "Den heterosexuella könshandelns omfattning och former" återfinns ett avsnitt med rubriken "Sexklubbar och videofilmbutiker". Avsnittet behandlar såväl kommersiellt drivna som icke-kommersiella sexklubbar, och beträffande de senare säger utredningen följande:

Exempel på sådana klubbar är Club Sunrise, som är en förening för människor med sadistisk/masochistisk läggning, IPIS – Intimsmyckade Par I Sverige, RMS – Royal Madness Club, en festklubb för i första hand frigjorda par samt föreningen "Hjärter Dam"s Kinky bar, som är samlingsplatsen för människor med udda sexuell profil som transvestiter, härskare, slavar, swingers, fetischister samt homosexuella män och kvinnor. [...] Sexklubbarna [här åsyftar utredningen såväl de kommersiella som de icke-kommersiella klubbarna, min anm.] är den synligaste och mest omfattande organiserade formen av handel med sexuella tjänster, även om ingen direkt prostitution har kunnat

⁴¹ Könshandeln, s. 112

påvisas inom klubbarnas lokaler. Några konkreta bevis på att prostitutionskontakter tas på sexklubbarna, så som hävdas av såväl informella som officiella informationskällor, har inte heller framkommit. Hur stor del av klubbarnas verksamhet som i lagens mening är koppleri är det omöjligt att fastställa.⁴²

Till att börja med är det värt att lägga märke till hur utredningen beskriver målgruppen för de klubbar man ger exempel på. En relativt stor grupp människor, som inte har mer gemensamt med varandra än att de i olika stor utsträckning avviker från vad som uppfattas som en normal sexualitet, församman med beteckningen "människor med udda sexuell profil".

Det mest iögonfallande tecknet på sexnegativitet är emellertid hur klubbarnas verksamhet på ett självklart sätt kopplas till kriminellt beteende, samtidigt som man medger att det inte finns några bevis för att klubbarnas verksamhet är brottslig. De beskrivna klubbarnas gemensamma nämnare är sex, och de verkar därför inte ha förmånen av någon oskyldighetspresumtion.

Längre ned på sidan får vi veta att "[ä]garna till sexklubbarna i Göteborg utgörs av en liten sammanhållen grupp personer". Vissa av dem "är dömda för ekonomiska brott men domar för annan brottslighet förekommer också". Förhållandena är likadana i Stockholm, där ägarna är

[...] en liten grupp av personer som har affärer med varandra. Dessa personer har många bolag, som ägnar sig åt olika delar av sexindustrin samt åt klubbverksamhet. En av huvudägarna fanns t.ex. i mars 1994 registrerad som styrelseledamot, VD eller suppleant i tolv olika aktiebolag. Av dessa bolag har sex inlett konkursförfarande.⁴³

Huruvida det förhåller sig på det ovan beskrivna sättet eller inte med klubbägarna är mindre intressant i detta sammanhang. Det viktiga är i stället att fråga sig: Varför berättar utredningen detta? Varför är det viktigt att peka på att ägarna har allehanda affärer med varandra, att vissa av dem är dömda för brott, att en av huvudägarna har uppdrag i tolv aktiebolag och att sex av dessa är i konkurs? Svaret blir att klubbägarna måste misstänkliggöras. Beskrivningen för tanken till ett brottssyndikat som i huvudsak ägnar sig åt luftaffärer för att dölja den oärliga delen av verksamheten. Organisationen är ett tätt

⁴² Könshandeln, s. 93

⁴³ Könshandeln, s. 93

sammanhållet nätverk utan möjlighet till insyn – och bakom de låsta dörrarna kan vad som helst försiggå. Det kan givetvis inte uteslutas att det förhåller sig just så. Men för utredningen får denna beskrivning av förhållandena företräde – dessa förhållanden är karaktäristiska för sexklubbarna, eftersom deras verksamhet är baserad på sex och en misstanke om oegentligheter därmed måste vara utgångspunkten.

Utredningen har förvisso från början bestämt sig för att handel med sexuella tjänster i huvudsak är ett problem som ska bekämpas. Denna utgångspunkt kan inte sägas vara sexnegativ i sig. Men den rättfärdigar inte den odelat negativa laddning som all sexhandel genomgående förses med av utredningen. När ett fenomen utsätts för en granskning av prostitutionsutredningens dignitet borde åtminstone någon fördel nämnas, även om nackdelarna överväger. Men för utredningen finns det inte *något* fall av positiv eller värdefull handel med sexuella tjänster – den är *i sig* dålig. Inget annat fenomen torde värderas så entydigt negativt som prostitutionsutredningen värderar sexhandel. Den är, med Rubins ord, ett sexuellt uttryck som ständigt bedöms utifrån sin värsta tänkbara manifestation.⁴⁴

5.3 Sexualitetens uppblåsta betydelse

Rubin menar att sex behandlas som en särskild kategori i det västerländska samhället. Ett visst fenomen, t.ex. handel med tjänster, bedöms som utgångspunkt på ett visst sätt, oavsett vilka tjänster man handlar med. Så fort sex kommer in i bilden, t.ex. genom att fråga blir om handel med *sexuella* tjänster, ändras emellertid måttstocken. Handel med sexuella tjänster kommer då inte att bedömas som vare sig handel med tjänster eller sex, utan som ett specialfall. De parametrar som tas som grund för denna bedömning skulle aldrig godtas som grund för bedömningen av övrig handel med tjänster.

Ett exempel på sådana logiska felslut som Rubin åsyftar återfinns i utredningens argumenterande del:

⁴⁴ Rubin, s. 11

Redan nu är det straffbelagt att köpa eller försöka köpa tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under 18 år. Samhället har härigenom visat att könshandel är en så skadlig verksamhet att det inte kan accepteras att unga människor dras in i den. Nu är det således fråga om utvidgning av ett redan förefintligt straffansvar.⁴⁵

Utredningen åsyftar här det delikt som återfinns i BrB 6:10 och rubriceras som *förförelse av ungdom*. Ur detta stadgande härleder utredningen ett skyddsintresse med innehållet att sexhandel är en generellt sett farlig verksamhet som i synnerhet ungdomar inte ska dras in i. Som Claes Lernestedt och Kai Hamdorf påpekar, är paragrafen emellertid ett uttryck för det generella *ungdomsskyddet*, som också återfinns i BrB 6:4-7 och bygger på tanken att barn behöver ett annat skydd än vuxna i sexuella situationer. Skyddet mot att dras in i prostitution är en specifik del av detta skydd.⁴⁶

Allvarligheten av detta felsslut kan åskådliggöras med följande fiktiva resonemang: "Det faktum att sexuellt umgänge med barn under femton är kriminaliserat visar att lagstiftaren ser sex som så farligt, att unga inte ska få ha det. Att utvidga förbudet till att omfatta även vuxna är således bara en fråga om utvidgning av ett redan förefintligt straffansvar."

Givetvis skulle detta sista resonemang aldrig accepteras i något annat sammanhang. Men beträffande handel med sexuella tjänster blir det så pass rumsrent att det kan vara en del av grunden för en kriminalisering.

Om detta logiska felsslut är specifikt, är nästa av mer generell karaktär. Det empiriska underlag som ligger till grund för utredningens kunskap om prostitution är mycket begränsat, vilket utredningen också medger.⁴⁷ Materialet kommer från polismyndigheter, socialdistrikt och prostitutionsgrupper runt om i landet, vilkas arbete syftar till att minska gatuprostitutionens omfattning. De sexsäljare som kommer till tals är de som sökt upp dessa myndigheter eller grupper för att få hjälp att sluta sälja sex. Kvinnor och män som inte behöver någon sådan hjälp, eftersom de inte mår dåligt av att sälja sex, kontaktar inte dessa instanser och har därför ingen plats i den information

⁴⁵ Könshandeln, s. 225

⁴⁶ Lernestedt & Hamdorf, s. 115-116

⁴⁷ Könshandeln, s. 81

utredningen har tagit ställning till. De har varit hänvisade till att på eget initiativ höra av sig till utredarna.⁴⁸

Utredningens slutsatser om de män som köper sexuella tjänster av kvinnor bygger också på ett begränsat empiriskt material, men beträffande dem har utredningen uppmärksammat problemet. Någon förklaring till varför det mycket begränsade och styrda urvalet av sexsäljande kvinnor tillåts vara representativt för hela gruppen av sexsäljare ges emellertid inte.⁴⁹

Vad utredningen har skaffat sig kunskaper om är alltså *nödprostitution* på gatan, inte prostitution i allmänhet. Ändå anser man sig kunna göra en heltäckande analys av just prostitution i allmänhet. Problemet för utredningen är prostitutionen i sig, snarare än de omständigheter den tvingas verka under. Att delar av sexhandeln är omgiven av misär och kriminalitet torde inte ha undgått någon, men för utredningen är detta en gällande beskrivning för all handel med sexuella tjänster. Det lagförslag utredningen kommer fram till syftar också till att kriminalisera all handel med sexuella tjänster, snarare än att t.ex. straffbelägga utnyttjandet av en nödprostituerads utsatta belägenhet.

Ett tredje tecken på att utredningen tillmäter sexualitet en speciell betydelse återfinns i kapitlet "Parterna i könshandeln" i ett avsnitt som rubricerats "Snabba pengar". Läsaren får här veta att pengar ofta är det avgörande skälet till att en kvinna börjar sälja sex. Pengarna är emellertid inte lika mycket värda som pengar intjänade på annat sätt, vare sig för utredningen eller för de kvinnor utredningen beskriver. Kvinnorna använder till en början pengarna för att kompensera brister i den egna självkänslan, men så småningom, menar utredningen, börjar de bränna i fickan och bli "smutsiga" eller "äckliga" och kan inte användas till annat än "skräpkonsumtion".⁵⁰

Budskapet är dels att prostitution aldrig är något man väljer frivilligt, utan enbart för pengarnas skull, dels att dessa snabba pengar är dåliga pengar. Att en lukrativ marknad ofta är skälet för folk att börja verka inom en viss

⁴⁸ Uppgifter om betänkandets empiriska underlag återfinns i *Könshandeln*, s. 81-82, s 104 samt betänkandets källförteckning.

⁴⁹ *Könshandeln*, s. 112

⁵⁰ *Könshandeln*, s. 107

bransch brukar annars inte anföras som skäl för att denna bransch i sin helhet skulle vara förkastlig. Utredningens beskrivning ger dock intrycket att snabba pengar är liktydigt med dåliga pengar, åtminstone när de utgör ersättning för sex. Detta sätt att värdera en bransch utifrån hur snabb den ekonomiska omsättningen är torde sakna motstycke.

5.4 Hierarkisk värdering av sexuella handlingar

Gayle Rubin ägnar i sin artikel stort utrymme åt att beskriva det tankedrag som placerar olika sexuella handlingar, uttryck och identiteter i en värdehierarki, där det mest accepterade hamnar överst och det mest förkastliga underst. Resultatet av denna hierarkisering är att de sexuellt privilegierade välsignas med naturlighet och normalitet medan de underordnade i motsvarande mån patologiseras och demoniseras. Hierarkin tjänar till att *rationalisera* privilegieringen av de överordnade: ett monogamt heterosexuellt äktenskap blir således automatiskt friskt och sunt medan den promiskuösa S/M-flatan inte får del av dessa egenskaper. I figur 1 på sidan 34 återges ett förenklat diagram över denna hierarki, hämtat från Rubins artikel.

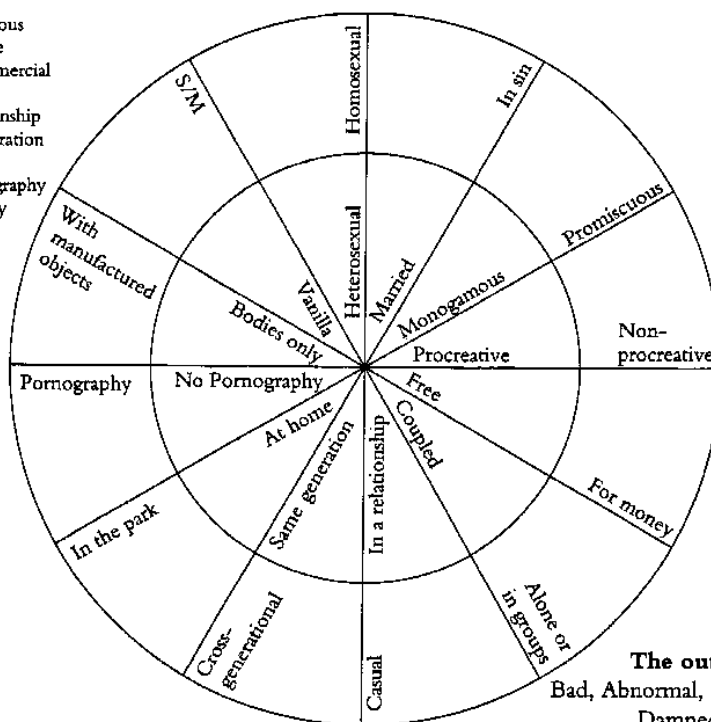
Den prostituerade kvinnan befinner sig långt ner i denna hierarki. Mycket riktigt patologiseras hon också i utredningens betänkande:

Inre splittring, fördjupat självhat, skamkänslor och stora svårigheter att etablera en fungerande relation till en man är ofta förekommande följder av livet som prostituerad. [...] Svårigheten att "knäppa på" det känsloliv, som länge varit avstängt, kan många prostituerade kvinnor vittna om. Att upplåta sin kropp för sexuella handlingar som kvinnan inte själv är känslomässigt delaktig i ökar självföraktet och för med sig att den egna kroppen blir en fiende eller en främling. Många prostituerade kvinnor lever i en känsla av att ständigt vara smutsiga. De använder alltid tampong och aktar sig för att sitta för nära andra människor av skräck för att de luktar illa.⁵¹

⁵¹ Könshandeln, s. 138

The charmed circle:
Good, Normal, Natural, Blessed Sexuality

Heterosexual
Married
Monogamous
Procreative
Non-commercial
In pairs
In a relationship
Same generation
In private
No pornography
Bodies only
Vanilla

The outer limits:
Bad, Abnormal, Unnatural,
Damned Sexuality

Homosexual
Unmarried
Promiscuous
Non-procreative
Commercial
Alone or in groups
Casual
Cross-generational
In public
Pornography
With manufactured objects
Sadomasochistic

Figur 1

Detta är måhända en riktig beskrivning av hur livet ter sig för de kvinnor som inte ser sitt yrke som sexsäljare som något positivt. Det är mindre troligt att de som självmant sökt sig till prostitutionen och finner yrket givande eller i alla fall drägligt har dessa erfarenheter. Likväl delar alla sexsäljande kvinnor samma plats i utredningens hierarki för sexuell status. Visserligen använder sig utredningen av brasklappar som "*många* prostituerade kvinnor" och "*ofta* förekommande följder" (mina kursiveringar), vilket kan tyckas indikera att man inte avser ge en bild av alla prostituerade kvinnors självuppfattning. Emellertid ges ingen alternativ beskrivning av de resterande kvinnorna. Deras erfarenheter verkar helt enkelt inte vara intressanta.

Under utredningens gång hörde en kvinna av sig till utredningen för att "framhålla fördelarna med prostitution". Hennes berättelse redovisas under rubriken "sexuella övergrepp och sexualfientlighet". Utredningen beskriver hur hon våldtogts av sin far som barn och hur det lett till att hon nu säljer sex. I avsnittet "berättelser från verkligheten" får en annan kvinna komma till tals, som uppger att hon trivs med att sälja sex och inte vill sluta. Hennes problematiska bakgrund beskrivs ingående, liksom det faktum att hon inte verkar vilja sluta bruka narkotika.⁵²

Dessa två kvinnor avviker skenbart från utredningens uppfattning att prostitution inte kan vara frivillig. Samtidigt undermineras de två kvinnornas vittnesmål: den ena har blivit systematiskt våldtagen av sin far, den andra är narkotikaberoende. Denna bakgrundsinformation håller kvar kvinnorna i deras underordnade plats i hierarkin, vilket gör att de förlorar i trovärdighet även när de uttalar sig om sina egna upplevelser av att sälja sexuella tjänster. Vad de än har för berättelser att förtälja oss kan de inte göra sig hörda; deras plats i den sexuella hierarkin medger ingen auktoritet. De enda berättelser om prostitution som tillmäts giltighet av utredningen kommer från dem som vill klättra uppåt i hierarkin, d.v.s. från dem som sökt upp de sociala myndigheterna för hjälp (se resonemanget om representativitet ovan, avsnitt 5.3).

Ytterligare ett sätt att degradera den sexsäljande kvinnan är att utpeka henne som känslomässigt avvikande, socialt handikappad och som en dålig mor:

Till de anhöriga som drabbas av könshandelns skador hör främst de prostituerades barn. Barnen påverkas självfallet av moderns känslomässiga störningar, hennes ofta splittrade syn på sexualitet och hennes sociala isolering. Är hemmiljön dessutom präglad av våld, kriminalitet och missbruk sätter detta självklart djupa spår hos barnen. Följderna kan bli katastrofala.⁵³

En underordnad plats i hierarkin är vikt åt dem som sammanlever med en sexsäljare. När två människor väljer att bo tillsammans brukar grunderna för deras beslut eller sammanlevnadens syfte inte ifrågasättas. Sammanboende utan föregående giftermål är tvärtom numera ett legitimt levnadssätt. Den som väljer att sammanbo med en sexsäljare kan dock inte på samma sätt

⁵² Könshandeln, s. 103-104 och s. 77

⁵³ Könshandeln, s. 147

som en vanlig sambo ha en ekonomisk gemenskap med den andre; han eller hon skulle i så fall göra sig skyldig till koppleri.⁵⁴ Det är härvidlag irrelevant huruvida personen fungerar som hallick åt sin sambo eller inte. Utredningen gör heller ingen distinktion mellan dessa företeelser. Beträffande sexsäljarens sambo säger man, kort och gott:

Man skulle kunna kalla honom sambo-hallicken, eller husbehovshallicken.⁵⁵

Utredningen förefaller inte reflektera över det faktum att sexsäljare är en heterogen grupp, och att deras sambor därför med nödvändighet också är det. Det avgörande för utredningens placering av människor i hierarkin är inte hur förkastligt deras beteende är, utan hur pass mycket de avviker från gällande sexuella normer. Därför hamnar sambon till en säljare av sexuella tjänster på samma plats som en nödprostituerad kvinnas hallick.

Utredningen reproducerar således den hierarkiska kategoriseringen av människor på grund av deras sexuella handlingar, önskemål eller uttryck. Sexsäljande kvinnor behålls i en underordnad ställning genom att genomgående beskrivas som våldtäktsoffer, missbrukare, dåliga mödrar m.m. Det måste hållas för möjligt att vissa, eller kanske många, kvinnliga sexsäljare träffas av denna beskrivning. Men utredningen målar upp denna bild som den *enda giltiga*, eftersom inga alternativa beskrivningar ges. En sexsäljande kvinna blir per definition ett våldtäktsoffer, en missbrukare och en dålig mor.

Sexsäljande män utpekas inte på motsvarande sätt som dåliga fäder. De förefaller i stället åtnjuta en högre rang än kvinnorna. Män som säljer sexuella tjänster till kvinnor behandlas inte på samma sätt av utredningen som kvinnor som säljer sex till män. När denna grupp omnämns ges inte några förklaringsmodeller som inbegriper en uppväxt kantad av övergrepp och sexualfientlighet – den enda förklaring som ges är att deras yrke mer har karaktären av en relation än prostitution, och att de själva har ett sexuellt utbyte av förhållandet. Berättelserna från de kvinnor som hört av sig för att framhålla att de prostituerar sig av egen vilja presenteras som nämnts ihop med upp

⁵⁴ Prop. 1983/84:105, s. 57

⁵⁵ Könshandeln, s. 117

gifter om att de missbrukar eller är offer för övergrepp. När samma berättelse ges av heterosexuella män återfinns inte denna bakgrundsinformation.⁵⁶

Beträffande de män som säljer sex till andra män är utredningen emellertid inte lika förlåtande, även om dessa inte hamnar lika långt ner i rang som kvinnorna. Utredningen ägnar ett helt kapitel åt manlig homosexuell prostitution⁵⁷, och beskrivningen av dessa mäns sexualitet intar en särställning. Den skiljer sig från kvinnors sexualitet, samtidigt som samma beskrivning inte förefaller relevant beträffande män som säljer sex till kvinnor, detta trots att det i båda fallen är män man talar om. Vi får veta följande om de män som säljer sex till män:

Eftersom männen är yngre än kvinnorna när de inleder prostitutionskarriären är det troligt att skadorna av prostitutionen börjar tidigare. Män anses emellertid ha större förmåga att isolera sexuella aktiviteter som enskilda händelser, medan kvinnor är mera känslomässigt involverade och därmed mer sårbara.⁵⁸

Det finns också stora likheter när det gäller prostitutionsdebuten. Kamrater och deras koppling till prostitutionsmiljöer är den viktigaste faktorn för båda könen, när det gäller debuten i könshandeln. De manliga prostituerade kan dock ibland ta steget ut ur prostitutionen till en homosexuell subkultur med fortsatt många sexuella kontakter men utan betalning. Motsvarande gäller inte för kvinnliga prostituerade.⁵⁹

En annan skillnad är att det i den heterosexuella prostitutionen [här avser utredningen *kvinnlig* heterosexuell prostitution, min anm.] praktiskt taget aldrig förekommer att säljaren upplever sexuell attraktion gentemot köparen. Detta kan emellertid den manlige säljaren uppleva i den homosexuella prostitutionen. Denna kan således vara en blandning av ren affärsverksamhet och uppnående av någon form av ömhet, social trygghet och eventuellt egen utlevd sexualitet. Hos kvinnorna är skillnaden mellan arbete och fritid mer renodlad medan prostitutionen för mannen kan vara mer av kamratskap och sammanhållning [...]⁶⁰

⁵⁶ Könshandeln, s. 83

⁵⁷ Utredningen konstaterar på s. 121 att kvinnlig prostitution helt enkelt inte förekommer i någon nämnvärd utsträckning i Sverige.

⁵⁸ Könshandeln, s. 128

⁵⁹ Könshandeln, s. 129

⁶⁰ Könshandeln, s. 130

Den sexuella essentialism jag påvisat i avsnitt 5.1 ovan återspeglas tydligt även i dessa citat. Kvinnors och mäns sexualitet ses av utredningen som sinsemellan olika storheter. Citaten visar dock främst hur utredningen värde-
rar män som säljer sex till män högre än kvinnor som säljer sex till män. Män som säljer sex till män är enligt utredningen kapabla att bedriva affärs-
verksamhet med sin kropp och sitt kön som främsta resurs utan att lida samma skada som de kvinnor som gör samma sak. Dessa mäns sexualitet blir inte nödvändigtvis grundligt förstörd av sexarbetet. Och deras promiskuitet kan förlätas med att den till viss del kan vara känslomässigt och inte, som för kvinnornas del, endast ekonomiskt motiverad. Män som säljer sex till män belönas alltså i högre utsträckning än kvinnor med egenskaper som friskhet, mental hälsa och mobilitet. Samtidigt hamnar de lägre i rang än de män som säljer sexuella tjänster till kvinnor; dessa mäns sexualitet behöver inga förklaringsmodeller eftersom det som befinner sig högt upp i hierarkin inte behöver förklaras. Deras överordnade position medför att deras sexualitet ses som mer naturlig och självklar än de underordnades.

5.5 Teorin om den sexuella farans dominoeffekt

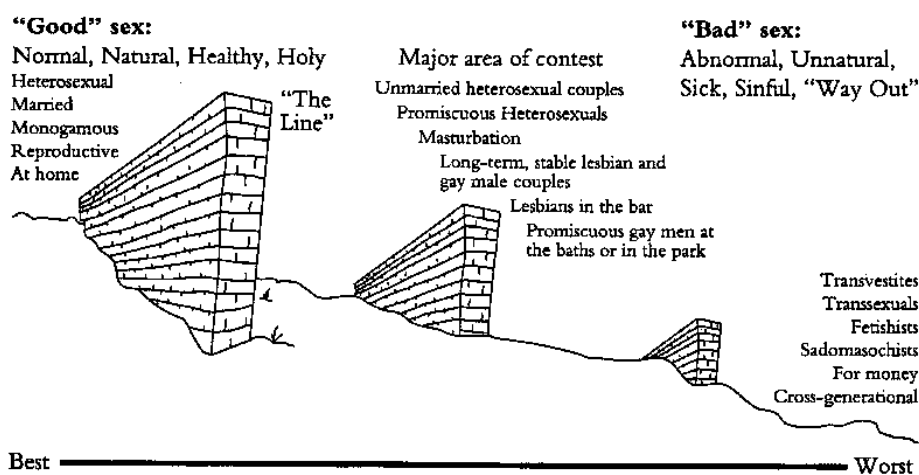
Rubin hävdar att det i det västerländska samhället finns en allmänt spridd uppfattning att gränserna mellan den goda och den onda sexualiteten måste försvaras. Om tillräcklig vaksamhet inte upprätthålls kan det nämligen hända att ett sexuellt beteende på den "onda" sidan blir så pass accepterat att det kan slinka över murarna till den "goda" sidan. Följden blir sexuellt kaos – den omsorgsfullt uppbyggda hierarkin av sexuella handlingars värde riskerar att rämna om den inte hårdbevakas med alla till buds stående medel. Barriärerna mellan den onda och den goda sidan åskådliggörs i figur 2 på sidan 39.

För utredningen är huvuduppgiften att upprätthålla barriären mot kommersiell sex. I slutet av kapitlet om "könshandelns skadeverkningar" får vi därför veta att

För samhället i stort har prostitutionen negativa verkningar genom att den förmedlar en oacceptabel människosyn och är ett hinder för individens utveckling och för jämställdhet mellan könen. Till samhällets skador hör också

det missbruk och den kriminalitet som ingår i eller en följd [sic] av könshandeln.⁶¹

Att män kan köpa tillträde till kvinnors kön för att tillfredsställa sina egna sexuella behov strider mot uppfattningen om alla människors lika värde och strävandena mot jämställdhet mellan kvinnor och män. Att sexualitet betraktas som en vara, något som kan köpas och säljas, är inte heller förenligt med synsättet i ett demokratiskt samhälle. Härtill kommer kostnaderna för de sjukdomar och skador som prostitutionen orsakar och den kriminalitet som följer i könshandelns spår.⁶²

Figur 2

Här märks tydligt hur viktigt det i utredningens tycke är att upprätthålla en sträng barriär – några av de mest viktiga intressena är nämligen hotade av sexarbetet: demokratin, individens utveckling, jämställdhet mellan könen och intresset av att minska missbruk, sjukdomar och kriminalitet. Resonemanget har uppenbara brister, främst i dess anspråk på universalitet.

Att sexbranschen i delar är präglad av en av en oacceptabel människosyn är en följd av att den enbart kan överleva i legala kryphål. Så länge sexarbete omges med en mängd förbud finns det inga incitament för investering, och dess kreativa möjligheter inriktas snarare på hur man kan hålla sig utanför fängelset än på att höja kvalitén av de varor och tjänster som levereras – vil

⁶¹ Könshandeln, s. 149

⁶² Könshandeln, s. 212-213

ket gör att sexarbetare blir sårbara för exploatering och dåliga arbetsförhållanden.⁶³ Man kan fråga sig varför prostitutionsutredningen vill förvärta villkoren för sexarbetarna än mer genom att göra dem kriminella i ytterligare en aspekt. Vilken anledningen än är märks det tydligt vilket pris utredningen är beredd att betala för att hålla uppe barriären mot den farliga sexualiteten: man är beredd att pröva den yttersta nödtåget, nämligen kriminalisering. Att arbeta för en förbättring av sexarbetares villkor och en sanering av marknaden skulle oundvikligen innebära att sexarbete närmade sig gränsen för det acceptabla, vilket inte får ske.

Resten av de återgivna styckena ur betänkandet lider av samma inkonsekvens. Det finns, tvärt emot utredningens beskrivning, sexsäljare som vittnar om hur inträdet i branschen utgjorde ett avgörande kliv framåt i deras personliga utveckling.⁶⁴ Vad exempelvis handel med sexuella tjänster mellan män eller mellan kvinnor har för negativ effekt på jämställdheten mellan könen är höljt i dunkel. Att köpa en sexuell tjänst av en kvinna betyder inte i sig att köpa tillträde till hennes kön – lika lite som massage mot betalning innebär tillträde till massörens händer. Och så vidare. Det mest iögonfallande med citaten är emellertid inte dessa logiska brister utan de starkt positivt laddade intressen som uppges bli hotade av en fortsatt tillåtande attityd till sexarbete. Konsekvensen av att inte kriminalisera handel med sexuella tjänster blir enligt utredningen oundvikligen sjukdom, kriminalitet och missbruk.

Gränsen måste också upprätthållas gentemot dem som inte delar utredningens syn på prostitution, och mot den europeiska tendensen att legalisera sexarbete. I genomgången av förhållandena i andra länder tas Nederländerna upp. Efter en genomgång av Nederländernas jämförelsevis toleranta förhållningssätt till sexarbete levererar utredningen följande påstående, som inte torde behöva någon kommentar:

Kanske är denna toleranta inställning en följd av landets historia som frihandelsnation och slavutskleppningsplats.⁶⁵

⁶³ Rubin, s. 19

⁶⁴ Se t.ex. Queen, s. 128

⁶⁵ Könshandeln, s. 175

5.6 Avsaknad av förståelse för en godartad sexuell variation

Det sista tankedraget Rubin ser utkristallisera sig i västerlandets ansträngda förhållningssätt till sex är det som omöjliggör förståelse för en godartad sexuell variation. Tankedraget bygger på uppfattningen att det finns ett sexuellt ideal som borde gälla för alla. Idealet ser olika ut beroende på vem man frågar, eftersom det är kopplat till den allmänt spridda tendensen att missta sina egna sexuella preferenser för universella system som borde fungera för alla.⁶⁶

Tankedraget utgör en del av det för utredningen grundläggande antagandet att ingen prostitution kan vara frivillig eller önskad. Följande citat, som inleder utredningens avsnitt om "kvinnors väg till prostitution", är ett exempel:

Ingen ung människa, som funderar över sin framtid, ser prostitution som ett bra eller likvärdigt alternativ till andra sysselsättningar⁶⁷

Det är svårt, för att inte säga omöjligt, att på detta sätt uttala sig om hur alla unga människors olika drömmar och framtidsplaner ser ut om man inte först tar avstamp i tanken att alla människor delar samma sexuella ideal. Eftersom viljan eller lusten att sälja sex inte anses vara en godartad sexuell variation anses heller ingen sund människa besitta den. Den variationsrikedom som medges på andra områden av livet tillåts inte omfatta sådana sexuella olikheter som återfinns utanför den inre cirkeln i Gayle Rubins "charmed circle" (se figur 1 på sidan 34).

Brist på förståelse präglar också utredningens förhållande till män som köper sex:

Köp av sexuella tjänster förefaller att upplevas som mer skamfyllt idag än tidigare och för att döva samvetet vill män i större utsträckning forma köpet så att det liknar en relation. Vissa män vill köpa en fantasivärld som de själva får regissera. En värld där de är manliga, attraktiva, sexuellt skickliga och

⁶⁶ Rubin, s. 15

⁶⁷ Könshandeln, s. 102

åtråvärda. De kan ha en fåfång dröm om att kontakten skall leva vidare till en bestående relation.⁶⁸

Varje form av sexköp beskrivs här som ett slags självbedrägeri. Om den sexsäljande kvinnan demoniserades genom att beskrivas som en dålig moder (se avsnitt 5.4 ovan) beskrivs den sexköpande mannen i stället genom antydningar som att han är omanlig, föga attraktiv och dessutom lättlurad. Dessa egenskaper är i sig inte förkastliga, men är ägnade att sänka anseendet hos den grupp som beskrivs. Som på många andra ställen i betänkandet gör beskrivningen dessutom anspråk på en universell giltighet, utan att det redovisas några belegg för påståendena. Män köper enligt utredningen inte sexuella tjänster för att de behöver sexuell tillfredsställelse; de köper sexuella tjänster i tron att de får något annat.

Att parterna i sexhandeln är en heterogen skara med olika krav, önsknings, erfarenheter och bakgrund torde egentligen inte ha undgått utredningen. Det måste dock konstateras att variation på fel sida av den sexuella gränsen inte är något som finns i utredningens föreställningsvärld.

⁶⁸ Könshandeln, s. 116

6 Slutkommentarer

Jag har valt att använda Gayle Rubins modell som analysverktyg därför att jag anser att den erbjuder en välkommen klarsyn på ett område som ofta är höljt i en dimma av fördomar, vanföreställningar och inskränkthet. Dessvärre har analysen visat att de tankedrag Rubin varnar för i stor utsträckning återfinns i 1993 års prostitutionsutrednings betänkande.

Utredningen ser sitt arbete som ett led i strävan att öka jämställdheten mellan kvinnor och män. Sådana ambitioner präglas regelmässigt av en insikt om att våra uppfattningar om manligt och kvinnligt är påverkade av olika maktstrukturer och att man för att komma någonvart måste lära sig se igenom dessa strukturer. Denna genomsyn är lika angelägen på området sexualitet, men denna insikt verkar inte ha nått utredningen.

Det mest frapperande är utredningens sätt att låta beskrivningen av en begränsad del av handeln med sexuella tjänster och en lika begränsad del av erfarenheter från sexarbetare bli gällande för sexarbete i stort. Det finns en rikhaltig litteratur som undersöker sexarbetares villkor, dels genom att problematisera gällande normer kring sex, men framför allt genom att *lyssna* på de erfarenheter olika sexarbetare har av sitt arbete. Dessa beskrivningar borde ha en given plats i det underlag utredningen arbetat med, men de har av någon anledning gått utredningen helt förbi.

Utredningen har således, på grunder som i hög grad kan ifrågasättas, utfört ett arbete som lett till att köp av sexuella tjänster nu är förbjudet. Sexköpslagen skulle av Rubin karakteriseras som en sexlag, ett fenomen hon beskriver på följande vis: "När en erotisk aktivitet väl har förbjudits genom en sexlag, upprätthåller statens hela auktoritet likformighet med de inneboende värdena i denna lag. Sexlagar är oerhört lätta att få igenom, då lagstiftaren är föga benägen att tolerera syndigt leverne. Och när de väl finns i lagboken är de i det närmaste omöjliga att få bort."⁶⁹

⁶⁹ Rubin, s. 19, fritt översatt från engelska.

Mot bakgrund av detta skulle det vara förvånande om någon ändring av sexköpslagen gjordes i mildrande riktning, eller att den rentav skulle upphävas. I nuläget föreslås en utvidgning av sexköpslagen till att omfatta ej blott tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, utan också regelbundna sådana förbindelser.⁷⁰ En inte alltför vågad gissning är att vi har fler skärpningar att vänta.

⁷⁰ SOU 2001:14 s 562

Källor

Böcker och artiklar

Adlercreutz, Axel: *Avtal. Lärobok i allmän avtalsrätt*, Nordstedts, Stockholm, 1978 (cit: Adlercreutz)

Cain, Patricia: *Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories*. I antologin *Feminist legal theory. Foundations*, D Kelly Weisberg (red.), Temple University Press, Philadelphia, 1993 (cit: Cain)

Califia, Pat: *Public Sex. The culture of radical sex*. Cleis Press, Pittsburgh/San Francisco 1994 (cit: Califia)

Dworkin, Andrea: *Prostitution and male supremacy*. I artikelsamlingen *Life and Death*, The Free Press, New York, 1997 (cit: Dworkin)

Foucault, Michel: *Sexualitetens Historia 1. Viljan att veta*. Gidlunds, Södertälje 1980 (cit: Foucault)

Hamdorf, Kai och Lernestedt, Claes: *Sexköpskriminaliseringen – till skydd av vad? Del II*. I Juridisk Tidskrift 2000-01. Stockholms universitet, Stockholm 2000 (cit: Hamdorf/Lernestedt)

Holmqvist, Lena; Leijonhufvud, Madeleine; Träskman, Per Ole och Wennberg, Suzanne: *Brottsbalken. En kommentar*. Supplement 4 juli 2000. Nordstedts juridik, Stockholm 2000 (cit: Brottsbalkskommentaren)

Kulick, Don: *Queer Theory: Vad är det och vad är det bra för?* Lambda Nordica nr 3-4 1996, Scandinavian University Press, Oslo/Köpenhamn /Stockholm/Boston (cit: Kulick)

MacKinnon, Catherine: *Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory*. I antologin *Feminist legal theory. Foundations*, D Kelly Weisberg (red.), Temple University Press, Philadelphia, 1993 (cit: MacKinnon: *An Agenda for Theory*)

MacKinnon, Catherine: *Feminism, Marxism, Method, and the State: Toward Feminist Jurisprudence*. I antologin *Feminist legal theory. Foundations*, D

Kelly Weisberg (red.), Temple University Press, Philadelphia, 1993 (cit: MacKinnon: *Toward Feminist Jurisprudence*)

Queen, Carol: *Sex Radical Politics, Sex-Positive Feminist Thought, and Whore Stigma*. I antologin *Whores and Other Feminists*, Jill Nagle (red.), Routledge, New York/London, 1997 (cit: Queen)

Träskman, Per Ole: *Går det att tygla lustan? Om straffbar pornografi, pedofili och prostitution*. I JFT – Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland, 134:e årgången 1998, Vammalan Kirjapaino Oy, Helsingfors 1998 (cit: Träskman)

Tidskrifter

Kom Ut! Medlemstidning för Riksförbundet för sexuellt likaberättigande. Nr 10/1999. (cit: *Kom Ut!*)

Offentligt tryck

Regeringens proposition 1983/84:105 (cit: prop. 1983/84:105)

Riksdagsdirektiv 1993:31 (cit: dir. 1993:31)

Riksdagsskrivelse 1997/98:250 (cit: rskr 1997/98:250)

Statens offentliga utredningar 1995:15 (cit: Könshandeln)

Statens offentliga utredningar 2001:14 (cit: SOU 2001:14)